

Strokovni glas ljudstva

ali o tem, kako družba znanja "svakoga dana u svakom pogledu sve više napreduje."

Andrej Jelen

Bralec ob naslovu morda pomisli, da gre v tem sestavku za razglabljanje o Wikipediji ali čem podobnem, vendar se moti. Spregovoriti bom poskusil o nečem, kar je prešlo v rek »iz vsega delamo znanost.« Po navadi ga uporabimo takrat, ko bi radi povedali, da nekaj, kar je po naravi preprosto in umljivo, napravimo komplicirano in nerazumljivo. Preneseni pomen je tako samoumeven, da prej zaključi pogovor, kakor da bi ga začel. A ko ga slišim iz ust kolegic in kolegov učiteljev, se moram vprašati o njegovem pomenu.

Ob praznovanju dneva učiteljev je Sindikat vzgoje, izobraževanja in kulture Slovenije na plano potisnil slogan: »Prava pot je izobraževanje!« Pri tem poudarja pomen ustreznega financiranja teh področij in dodaja, da je to prava pot za izhod iz krize. Učitelji podpiramo tak sindikat, ki udarno poudari nepogrešljivost nas, izvajalcev izobraževanja, si mislim, ko sedim v zbornici in strmim v razobešeni plakat, a me zmeraj bolj izrazito nekaj moti. Ja, kaj pa je z vzgojo? »Vzgoja in izobraževanje« je bila za časa mojega študija nerazdružljiva besedna zveza. A če že je Ministrstvu za šolstvo in šport vzgoja postranska dejavnost, ali po tem lahko sklepamo, da šolskemu sindikatu tudi več delo ni? In kaj pravzaprav počne učitelj v šoli? Ali učitelj v šoli sploh lahko kaj počne? V opisu sledečega dogodka bom najprej poskusil ujeti šolski duh, ki uhaja, saj ga ni moč zlahka ubesediti, potem pa se bom posvetil ostalim naprednejšim temam.

LEPO JE VEDETI, LEPO JE ZNATI

Sredi septembra je območna obrtno-podjetniška zbornica v avli Mestne občine organizirala promocijo poklicev za devetošolce iz mesta in okolice. Na tako imenovanem strokovnem srečanju so na stojnicah srednje šole in obrtniki, člani zbornice, vabili bodoče dijake in delavce na ogled atraktivnih in deficitarnih poklicev. (Mimogrede, največjega navdušenja je bila deležna prazna stojnica banke, kjer so učenci za prvi tekoči račun predali osebne podatke, da so potem dobili njihovi starši že izpolnjene, reklamne obrazce.) Po ogledu v avli nas je v zeleni dvorani znani kera-

mičar in raper animiral s petjem in kvizom Lepo je biti mojster (okrnjena različica kviza Lepo je biti milijonar), ki vsebuje tri vprašanja, vezana na poklice, in na katerem so vsi, brez izjeme, mojstri. Nekateri so to gladko postali, saj so prisluhnili predstavivam s stojnic, drugi pa so se poslužili pomoči, kakor pri znamenitem kvizu. Tik pred koncem se je na stol pred voditeljem pogumno nastavilo dekle sramežljivo-trendovskega najstniškega videza, ki pa se ji je zataknilo pri preprostem vprašanju o nefizikalnem opravilu frizerja, o stvari, ki ji, glede na njeno pričesko, ne bi smelo delati preglavic. Malce jo je zmedel tudi voditelj, ki ji ni pustil, da bi odgovorila napačno, zato se je devetošolka odločila, da bo izkoristila pomoč, in sicer »klic v sili«. Poklicala je svojega učitelja, ki je sedel med publiko. Učitelj ji je seveda povedal pravilen odgovor – barvanje. A to je dekle še bolj iztirilo, saj je bila prepričana v svoj prav. Zato se je odločila, da izkoristi drugo pomoč – »glas ljudstva«. Ljudstvo osnovne šole je ob njeni izbiri kipelo od navdušenja, se norčevalo in kričalo, a se je z dvigom rok vseeno rahlo nagnilo v zmagovalni odgovor. Tako se je kviz tudi zanjo ugodno razpletel. Z odra je odnesla papirnato vrečo zmagovalnih daril.

Zunaj pred občinsko stavbo sem potem slučajno ujel pogovor vpletenih. Učitelj, katerega odgovor ni bil sprejet kot pravilen, je zaslišal svojo učenko, češ ali se dela norca iz njega. Učenka pa je pričakovano odgovorila, da ne, da se je samo zmedla. Verjeti je obema, jeznemu učitelju in resnicoljubni učenki. A kako naj dopovemo učitelju, da ga nihče nima za norca? Težko, še težje

vprašanje pa si lahko postavimo ostali, ki nismo neposredno vpleteni. Kaj pa, če se to ne nanaša samo na posameznega učitelja, temveč velja v splošnem? Ali ima za štirinajstletnika povprečno znanje vrstnikov večjo težo od odraslega, ki poseduje avtoriteto že zaradi narave svojega poklica samega?

Že na univerzi smo se pri predmetu teorija vzgoje poučili, da se poleg začrtanega učnega načrta učenci nevede učijo skritega kurikuluma. Kar pomeni, da otrok našo besedo ali dejanje razume glede na čas in prostor, v katerem živi, kajpak drugače, kot smo predvideli. Porajajoči se nesporazumi so lahko konfliktni. Učitelji si odzive različno interpretiramo. Včasih jih veselo in razigrano, pogosteje pa razburjeno in užaljeno posredujemo kolegom v zbornici. Nekateri se venomer držijo oprijemal, ustaljenih razlag posameznega ali splošnega, dobrega ali slabega, drugi se ugibajoče sprašujejo. Zdi se, da gre boljše onim, katerih poučevanje se konsistentneje oprijema interpretacije spremljajočih (ne)dogodkov. Ko se nam nekaj hudega zgodi, pa ne znamo ločiti svoje krivde od krivde ostalih vpletenih, zaprepadeno molčimo, izognemo se očem kolegov in najprej razčistimo sami s seboj. A ne glede na hitrost, izid je skoraj vedno enak, zatečemo se v psihologizme ali pa, še bolj obupani, v sociologizme. Ali, poenostavljeno povedano, če ne zmoremo zapopasti osebnostne deviacije učenca, skomignemo z rameni, češ taka je pač družba, v kateri živimo. Seveda bi vsak že bežni poznavalec človeške zavesti lahko dokazal, da se tistega dne ni zgodilo nič posebnega. Dekle se je pod pritiskom publike zmedlo in reagiralo popolnoma iracionalno. Svojo razlago bi podkrepil z dejstvom, da gre za najstnico, zato je pri svojem (ne)razumnem odzivanju še bolj nepredvidljiva. Pa vendar nam spomin šepeta, da se za časa našega šolanja kaj takega ni zgodilo in se tudi ne bi moglo zgoditi, četudi so se, roko na srce, dogajali večji ekscesi. A če je že učitelj od takrat izgubil ugled in spoštovanje, znanja vendarle ni. Prej nasprotno, zagotovo lahko rečemo, da je znanje poglobil, in je torej ravno znanje temelj njegove avtoritete. A da znanje samo vzgaja, je teza, ki jo je lansiral šolski minister v devetdesetih, a ne kot politik, temveč kot doktor socioloških znanosti. Njegov naslednik se je trendu navkljub zavzel za vzgojo, kakorkoli že si jo je zamišljal. Strokovna javnost pa mu je

očitala hudo nestrokovnost, saj v načrt preoblikovanja šole ni vključil vidnih strokovnjakov.

ZNANSTVENI ČVEK

Ko sem po razbeljenem asfaltu družino žensk vozil po slavonski avtocesti Bratstva in enotnosti in smo se kratkočasili s slanimi in manj slanimi pogovori, mi je udarilo v glavo, da bi bilo pravzaprav potrebno izdati nov časopis – zatemnjeno rumeni časopis – Kveč, znanstveni čvek, v katerem ne bi manjkala priloga Kvantarije, kvantno utemeljene novice. Skratka, časopis, v katerem se ne bi pretvarjali, namigovali, pristransko poročali. Kveč bi radikaliziral težnje današnjega časopisja, v katerem članki dobijo težo s frazemi, kot so: »stroka je povedala«, »statistično so potrdili«, »znanstveniki so dokazali«, »iz teorije, ki se je pokazala v praksi« itd. Ne, v Kveču ne bi bili površni, tu bi bilo prav vse znanstveno utemeljeno. Svojo vročo namero sem potem na drugem poletnem izletu hladil pri mimobežnem sogovorniku, visokošolniku, ki se mu je zdela fajn, s pripombo, da bi bila taka oblika za povprečnega bralca presuhoparna. Že že, sem vztrajal, ampak puhlim člankom časopisja ravno omenjena suhoparnost daje usmeritev, pravilnost, gotovost. Zakaj ne bi zbrali strokovnih novinarjev (predlagam, da jih preimenujemo v *strokovinarje*), ki bi znanstveno poročali in komentirali le s pozicije stroke. In to vsakdanje, vsakodnevne dogodke, da bi imel povprečen bralec s Kvečem v roki vednost, namesto katere mora sedaj glodati balast dnevnega časopisja? Ugovarjate? No, dragi moj visokošolnik, pa vendarle ja veste, da družba napreduje zgolj zaradi znanstvenega napredka? Naloga strokovinarja pa je osveščanje javnosti o raziskovalnih tokovih za učvrstitev znanosti v samo družbeno bit.

Včasih se zdi, da ob istem času nekateri razmišljamo podobno. Na zadnji strani oktobrske številke Sobotne priloge me je pritegnil naslov Strokovnjaki trdijo. Lenart J. Kučič je svoje pomisleke začel v stilu Kveča: »Novinarsko pisanje o znanosti je zelo preprosto opravilo ...«, potem pa je novinarjem očital novinarsko nekritično reciklažo, celo propagandnih sporočil, a jih je žal olajšal odgovornosti na račun pritiskov časa in financ delodajalcev. Podobno je okrcal znanstvenike, ki zgolj nepoglobljeno lovijo akademske točke in včasih celo v dobri veri poneverjajo raziskave. Taka nenačelna površnost, pravi, lahko zamegli novi-

narsko (pregovorno) in znanstveno objektivnost ter vero v prihodnost zamaže s cinizmom. Tako spravno zaključi, da se moramo zediniti glede in v »znanstvenem in družbenem napredku, v katerem bi pridobili vsi.«

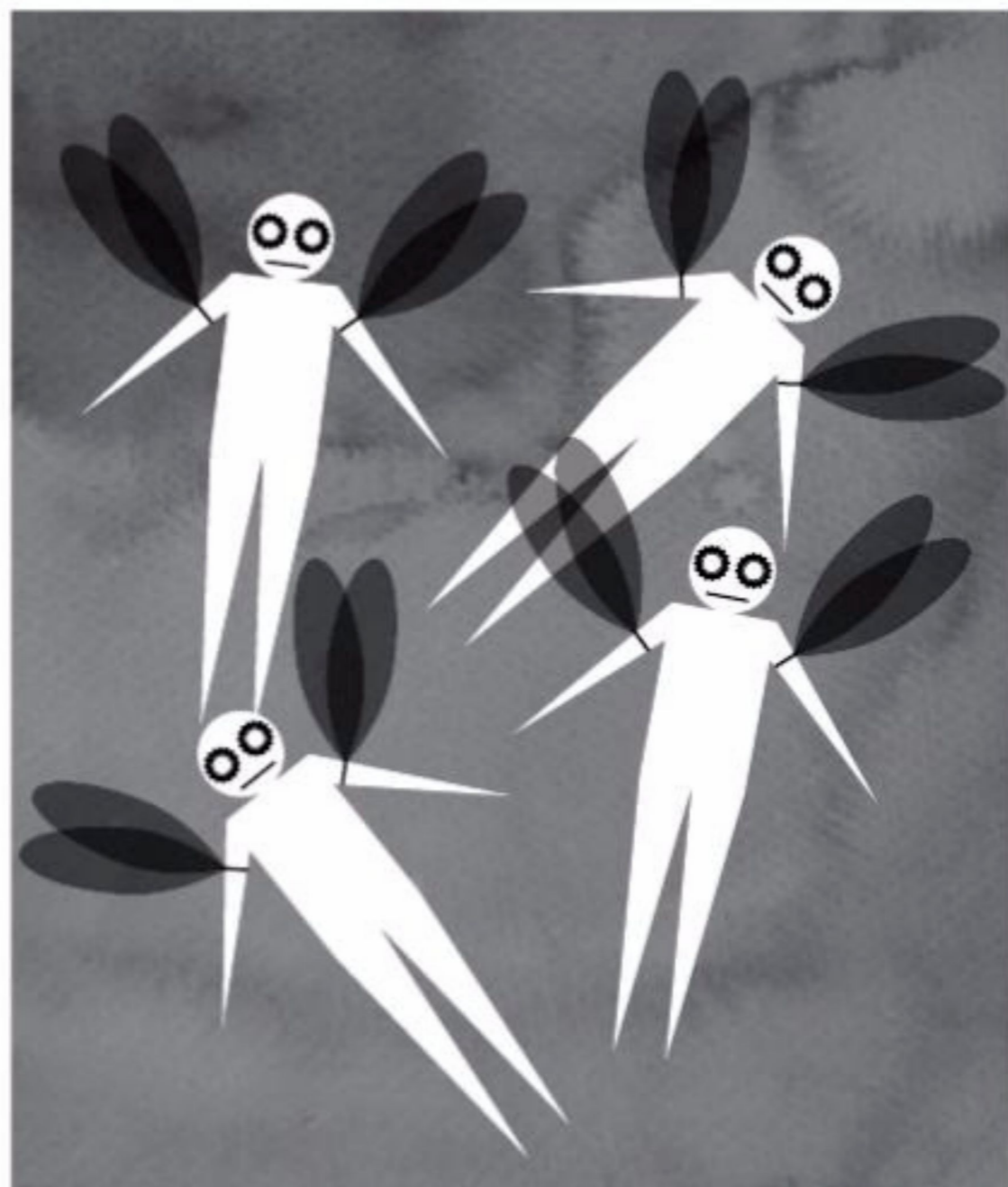
Kaj sploh je napredek? Napredek je prehod iz nižje stopnje na višjo, glede na kakovost. A v čem napredujemo? Pred enim izmed predavanj v organizaciji humanističnega društva je gospod v letih napadel organizatorja, češ »Kaj pa se humanisti greste?! Ali je bilo v času strahovitega napredka znanosti in tehnologije na vašem področju zaznati kakršenkoli razvoj?« Res, ne moremo reči, da je voznik najnovejšega ekološko varčnega avtomobila bolj human od onega, ki vozi stenko, je pa vsekakor bolj napreden. Ali njegova igrača bolj ohranja naš svet, prepuščam bralcu v preračun. No, kakorkoli, zdi se, da je za družbo važno le, da napredujemo. A kako? To očitno tudi za najbolj goreče multiplikatorje napredka ni lahko vprašanje. Pred dvema letoma je francoski predsednik Sarkozy naročil trem strokovnjakom, med katerima sta bila dva nobelovca iz ekonomije, da bi prevrednotili kazalce družbenega napredka. Ugotovili so, da povprečni BDP ne kaže realnega stanja, saj maloštevilni bogataši krepko zvišujejo aritmetično sredino plačne bede mno-

žic. Računati bo treba mediano družinskega dohodka, torej geometrijsko sredino zaporedja vseh dohodkov v državi. Bravo. A kaj evropski družbi blaginje in človekovih pravic pomeni napredek? Glede na zidove, ki jih Evropa gradi, da ustavlja ljudi, ne blaga in ne kapitala, se zdi, da si pravice zaslužimo predvsem z bogastvom. Demokracijo imamo za dosežek in ne kot stanje duha ali politične dejavnosti. Državljske pravice imamo, četudi niti pomislimo ne, da bi se na štiri leta sprehodili na volišče, saj ima politika status »kurbe«. Ali torej lahko izpeljemo, da je družbeni napredek blagostanje, ki omogoča, da uživamo pravice brez dolžnosti? Prenos tega družbenega modela v šolo nam je učiteljem dobro znan.

HEROJI ZNANJA LETIJO S PRAVICO

M. Mazzini v nedavnem članku O razvajencih lepo izpelje, da starši, ki ne omejujejo podeljenih otrokovih pravic, saj vidijo nebrzdano svobodo kot širni prostor razvoja otrokovih potencialov, in s tem proizvajajo nesvobodne odrasle – potrošnike, tudi ne dopustijo, da jih omejuje kdorkoli drug. Iz tega pa sledi, piše, »da je resnično pravič v zgodovini vsa odgovornost padla samo na starša – torej točno na osebi, ki pred njo bežita.« Razmišljam ... Mišljenje ni produktivno, je tvegana dejavnost z nepredvidljivimi učinki, zato se mu družba vednosti izogiba. Družina je ujeta v družbeno logiko zgolj razumevanja, ne-mišljenja. Celovestni starši, ki resnično želijo razumeti potek spoznavanja in odraščanje svojih otrok, se predajo ugotovitvi, da mlade pač nikoli ne bodo razumeli, saj so bili, ko so bili mladi, drugačni časi. Obnašajo pa se, kakor da živijo v dveh različnih realnostih – mladim zavidajo samozavest in povzdigujejo njihovo prilagodljivost, medtem ko starejši, tisti, ki bi morali biti zgled vrlin in kreposti, zbegano lovijo »nove čase«. Zato mladi skozi naše oči vidijo le sebe, mi pa upravičeno ugotavljamo njihovo zagledanost vase in nesposobnost gledati onkraj sebe. Prelaganje vzgoje na šolo – citiram avtorja omenjenega članka – »kakšna neumnost, šola naj ponuja le red in znanje.« Tu se, kljub njegovi logični izpeljavi, z njim ne morem strinjati, saj se red ne ponuja, temveč vzpostavlja. Tako šola je, in zmeraj bo, tudi vzgojna ustanova, pa naj gojimo še tako idealizirano vizijo. Slovenska šola, ne edina, jo ima: iz vsega dela znanost.

Kakšna je torej današnja šola, ko je le znanju dopuščeno, da vzgaja? Naj opišem, pred kakšno dilemo se je ob koncu lanskega šolskega leta znašel učiteljski zbor pri imenovanju naj učenca, ki mu šola podeli posebno priznanje za odličen uspeh in izjemne dosežke na tekmovanjih, s katerimi uspešnost šole ponaša v širni slovenski prostor. Ko nam je pomočnica ravnatelja v premislek predočila možne kandidate, med katerimi se je zdel najbolj upravičen učenec A, saj je imel več vidnejših dosežkov od ostalih kandidatov, nisem mogel skrivati ogorčenja, ki ga je dodatno podžgala kolegica, češ kaj se bomo zdaj zmišljevali, v pravilniku imamo zapisane kriterije izbire. Res je, hitro se učimo parlamentarnega sprejemanja procedur. Toda čemu je sploh še potrebno razsojanje in odločanje ljudi, poklicanih, da poučujejo? Ali naj presežne vrednosti učenca A, učenca B in učenca C vstavimo v elektronsko preglednico in dobimo statistično preverljiv in dokazljiv rezultat? Do končnega sklepa je bil še en teden, dovolj časa, da sem premislil o učencu A in njegovem morebitnem imenovanju za učenca šole. Na primer, kako učenec A razkazuje umske talente? Učenec A obrača besede, uporablja pravno izrazoslovje. Je ciničen. Hladnokrvno laže. Izziiva. Vedno, ko je okregan, gre v napad. Njegovo argumentiranje se da strniti v moto: kar ni prepovedano, je dovoljeno. Če ga stisneš, in se ti je primoran opravičiti, mu lahko z obraza bereš, da

mu ni niti malo žal. Ko mu poveš, da to vidiš, ti odgovori: »Jaz sem razumen človek. Kaj bi se moral jokati?!« Z druge strani: lojalni ni niti do svojih vrstnikov, s posebnim zadovoljstvom jih zatoži. Zna pa se pokazati prijaznega, zelo prijaznega. Zna se prilizovati. Takrat, ko hoče. Takrat, ko ima interes. Takrat ga imamo učitelji radi, rajši. Živo se spomnim, kako je vkorakal v sredo zbornice in kriče zahteval osebo, ki mu je bila dolžna priskrbeti, kar mu po pravici pripada, in nas s korektnim besednjakom okrivil, da bo zaradi naše neustrežljivosti zamudil svojo popoldansko obveznost. Prisotni smo bili šokirani; katerega koli učenca, ki bi storil enako, bi nahrurili, njega pa ... Prosili smo ga, naj zapusti zbornico. V čem se torej učenec A razlikuje od navadnih šolskih huliganov, ki se podobno nesramno in predrzno obnašajo? V izjemnih dosežkih na tekmovanjih, v izigravanju pravil šole in spretnem izogibanju odgovornosti in meji kaznovanja. Kaj učencem sporočamo, ko izberemo učenca A za učenca šole? Kaj učencu A sporočamo, ko mu podelimo naziv učenca šole? Ni važno sredstvo, važen je cilj. Biti uspešen, biti najboljši, vse ostalo je postransko, balast. Ali ni takšna tudi logika postkapitalističnega neoliberalizma, ki pravno izigrava državne zakone in nebrzdano, brez vesti siromaši svet. Da današnja šola vzgaja ravno v tem duhu, si ne moremo več tajiti. Ko pa izbiramo učenca A za učenca šole, si priznamo, da smo res v hudi zagati. (Naj poudarim, da ne gojim nobene osebne zamere do učenca A, njegovega primera tudi ne jemljem za spodbujanje zgražanja bralca. Pravzaprav sem učencu A hvaležen, ker nudi tako slikovit opis stanja duha v šoli.) Naslednji teden smo s posredovanjem za naj učenca šole izbrali učenca B. Na misel mi pride oni film, njegovega naslova se nikoli ne spomnim, spomnim pa se prijateljevega nagovora, naj si ga pogledam, kar se tam tako lepo vidi, zakaj je v življenju dobro biti drugi.

VISOKO IZOBRAŽENA NEPISMENOST

Otroke v šoli od malih nog naprej izobražujemo, načrtno razvijamo njihove sposobnosti in jih seznanjamo z dosežki različnih področij. Razumeti – vedeti, sta motorja napredovanja. Iz naravoslovja, družboslovja, celo iz maternega jezika delamo znanost. Že v zgodnjem procesu šolanja selekcioniramo mlade glede sposobnosti in hkra-

ti pozabljam, da so se tistega, kar je najtežje, zaradi česar človeku pravimo človek – sposobnosti govorjenja, naučili sami, preden so prestopili šolski prag. Potem pa se po osemnajstih letih šolanja zgodi, da študent ne zna napisati diplomske naloge, saj ni zmožen, četudi je znal že v osnovni šoli naštetih vrsto priredij in podredij, oblikovati dveh stavkov v smiselno poved. Sprašujem se, kako polpismena odrasla oseba brani demokracijo, vzpostavlja pluralnost – vez med ljudmi z govorjenjem, ki edino onemogoča vsakršno nasilje. Simbolnega jezika učimo male znanstvenike že v osnovni šoli, in ko postanejo veliki znanstveniki, njihovih raziskav ne razumemo več. Še več, njihov jezik, jezik tistih, ki smo jim zaupali prihodnost sveta, je tako abstrakten, da ga tudi sami ne znajo prevesti nazaj v nam znani jezik. Razsojanje, odločanje, pa sta subjektiviteti, torej vse tisto, s čimer znanost ne sme imeti opravka, ko gre v svoji stvari do konca. Otroci v času, ko je izobraževanje zgolj podstat gospodarstva, – v primeru ustvarjalnega in inovativnega toliko bolj – napredujejo predvsem po spoznavnih možnostih. Ja seveda, kritično razmišljati jih morate naučiti, nas bodo milili družboslovni projektanti. No, saj tega pa jih učimo. Družba izobilja ni bolje usposobljena za nič drugega – če izvzamemo uživanje – kot za kritiziranje. Če pa omenjeni ljudje pod »kritično razmišljanje« razumejo mišljenje, potem jim je treba enkrat dopovedati, da se te dejavnosti ne da meriti ne preverjati in ni nekaj, kar je mogoče stlačiti v učni proces, lahko je kvečjemu stranski produkt izobraževalnega sistema. Ali si torej lahko drznemo reči, da je napredek povečevanje izumov nove tehnologije, ki hkrati odvzema govor in mišljenje? Namesto odgovora citiram veliko pisateljico politične misli dvajsetega stoletja, Hannah Arendt, iz knjige *Vita activa* (1958): *»Če bi se izkazalo, da spoznavanje in mišljenje nimata nič skupnega, da lahko spoznamo in zato tudi proizvedemo precej več, kot smo sposobni razumeti z mišljenjem, potem bi se res znašli takorekoč v svoji lastni pasti oziroma postali bi sužnji – ne svojih strojev, kakor se običajno misli, temveč – svoje lastne spoznavne zmožnosti, postali bi kreature brez duha, ki so jih zapustili vsi dobri duhovi in ki so nemočno izpostavljene vsakemu aparatu, ki ga lahko ustvarijo, ne glede na to, kako noro in ubijalsko bi lahko učinkoval.«* Kam gremo? Preglejmo o čem se danes piše. No-

vinarka v Sobotni prilogi naslovi svoj intervju z besedami »V Sloveniji doktorantom ne zaupajo dovolj«, kjer zapiše intervju z mladim biofizikom kot zgodbo o uspehu. Ponosni smo lahko, ko beremo, kje vse je študiral, ne diši pa nam, da se namerava ustaliti na inštitutu za znanost in tehnologijo pri severnih sosedih. O biofiziki ne izvemo nič. Je bilo novinarki nerodno vprašati nekaj, o čemer bi znala vprašati zgolj – kaj pa je to? Čez celo naslovno stran računalniške revije *Monitor* pa izstopa eno in edino vprašanje: *»Nas bo tehnologija rešila iz krize?«* Četudi izvemo, koliko bodo podjetja v letu 2011 vložila v informacijsko-komunikacijsko tehnologijo, se bojim, da bo to ena izmed tehničnih rešitev. Kam gremo? Zadnjič je v mestni knjižnici moj pogled z ekrana pritegnila na pultu razstavljen zbirka debelih slikovnih knjig A3-formata. Prva je bila zemljevid izumov, druga je bila velika knjiga o vojnah, tretja o avtomobilizmu, četrta s fotografijami pogledov z neba, peta o kozmosu, planetih in zvezdah ter o širnem praznem prostoru vmes. Največji vtis pa je name naredila zadnja knjiga – *Fotografije z Marsa*, o kateri sem najprej pomislil, da gre za sodobno umetnost. Začnem listati in takoj naletim na: O fotografu. Obrnem stran, slika čez dve strani – tehnologizirana naprava za ekstremne razmere v obliki avtomobilčka s kratkimi krili. Potem tristo strani fotografij narave. Makro vzorci. Na štiri strani zožene perspektive. Rdečkasto oranžne pokrajine. Hribovite. Kamnite. Peščene. Vse podobne. Brez življenja. Na eni temna silhueta fotografa. Strokovinar pa se ne da in se sprašuje. Ali je vera v znanost postala nova religija? Ne. Zakaj potem bežite iz solzne doline? Marx je napovedoval, da dela – prisile nuje, v prihodnosti ne bo, bo samo hobi. Res, dela je zmeraj manj. Ljudje postajamo odvečni. Jaz delo zaenkrat imam, zato razmišljam in pišem za hobi. Svoj prosti čas trošim za nekaj težkega in mučnega. Nedoumljivo, kajne? Ne bi raje svoj preostanek časa polnil z užitki ali iskal nove in boljše potrošne produkte na trgu, ki dajejo popolnejša zadovoljstva, vadih tehnike sproščanja vsakodnevnega stresa ali namenil dodatno skrb svoji duši, ki ni nikoli dovolj čista? Jutri grem spet v šolo. No, če že spet govorim o delu sem res na koncu in znova pri sindikalnem sloganu o pravi poti, ki mi ne dopusti, da bi po njej zakorakal naravnost. Prave poti ni. So pa zgrešene. •